

Taborišče v Spittal (Špital)

Slovenski begunci v Avstriji

Ivo Žajdela

Ena od posledic izjemno nasilne komunistične revolucije med drugo svetovno vojno na Slovenskem so bili tudi številni begunci, ki so svoje življenje reševali v tujini. Življenje v begunskih taboriščih je bilo težko, vendar dobro organizirano.

Po drugi svetovni vojni je zaradi komunističnega nasilja svoje domove zapustilo med 20.000 in 25.000 Slovencev ter odšlo čez Ljubelj na Koroško in v Italijo. Odhajala je slovenska intelektualna, politična, kulturna in prosvetna elita, z njo pa tudi slovenska domobranska vojska. Slovenski begunci so ustvarili junaško zgodbo, saj so v skrajno neugodnih okoliščinah in barakarskem okolju razvili red, disciplino, organizacijo, visoko kulturo in narodno zavest, ki zbuja spoštovanje.

Vetrinjska Slovenija Že v nekaj dneh po prihodu so v taborišču v Vetrinju ustanovili slovensko begunsko gimnazijo, delovati sta začeli ljudska šola in vrtec.

Slovensko vodstvo v taborišču je želelo zaposliti mladino in ji omogočiti ustrezno izobrazbo. Ustanovljen je bil pevski zbor, izdajati pa so začeli tudi taboriščno glasilo *Novice*. Zaradi izredno slabih razmer v taborišču (taborišče je bilo na prostem, slabe higienske razmere, nevarnost epidemije, pomanjkanje hrane) so se angleške oblasti odločile taborišče zapreti. Begunce so konec junija 1945 preselili v druga taborišča. Slovenci so bili razporejeni v taborišče v Peggetzu pri Lienzu, v Spittal (Špitalu) ob Dravi, Št. Vidu na Glini in v Liechtensteinu pri Judenburgu.

Največje slovensko begunsko taborišče v Avstriji je bilo od 29. junija 1945 do 13. novembra 1946 v Peggetzu pri Lienzu. Šte-

vilo taboriščnikov se je spremenjalo. Februarja 1946 je bilo v taborišču nastanjenih nekaj več kot 3.000 beguncev, od tega skoraj 2.400 Slovencev.

Peggetz in Spittal V Špitalu, kamor je iz Vetrinja odšlo okoli 1.600 Slovencev, je bilo eno največjih taborišč v Avstriji. Narodnostna sestava v tem taborišču je bila zelo pisana, največ je bilo Slovencev, Rusov, Srbov in Hrvatov. Konec oktobra 1946 je bilo v špitalskem taborišču 2.084 Slovencev (število je naraslo zaradi prihoda Slovencev iz drugih taborišč, predvsem Št. Vida), skoraj 300 Hrvatov, nekaj več kot 200 Srbov, 215 Latvijcev, 107 Litovcev, še nekaj Rusov in Estoncev. Sredi novembra 1946

je bilo iz taborišča Peggetz v Špital preseljenih še 1.823 Slovencev, s čimer je špitalsko taborišče postalo največje taborišče Slovencev v Avstriji. Tudi tu so bile postavljene barake (104), vendar so bile razmere precej slabše kot v Peggetzu.

V Št. Vidu, kamor je odšlo okoli 600 Slovencev, so bile razmere zelo slabe. Precej boljše so bile v taborišču Liechtenstein pri Judenburgu.

Kakovostna gimnazija V vseh taboriščih so Slovenci najprej poskrbeli za ureditev bivalnih prostorov, še posebej za kapele, prostore za kulturne dejavnosti in šolo. Čeprav so se soočali s pomanjkanjem osnovnih življenjskih potrebščin in hrane, so si s

Vhod v taborišče Peggetz pri Lienzu

Pogled na taboriščne barake v Spittalu

svojim delom in z iznajdljivostjo kmalu uredili dostojno življenje (med drugim so iz ostankov letal izdelovali posodo, štedilnike, pribor itd.). Posebno skrb so namenjali šolajoči se mladini. V taboriščih so organizirali vrtec in ljudsko šolo, ustanovili so različne strokovne šole. Še posebej velja izpostaviti slovensko begunsko gimnazijo, ki jo je vodil ravnatelj Marko Bajuk in je do novembra 1946 delovala v Lienzu, po zaprtju tega taborišča in preselitvi Slovencev v Špital pa v špitalskem taborišču. Čeprav so bili sprva celo brez učbenikov in najosnovnejših šolskih potrebščin, je učiteljskemu zboru uspelo dvigniti kakovost pouka na tako visoko raven, da so oblasti priznale tam opravljeno maturo in na podlagi maturitetnega spričevala begunske gimnazije dovolile vpis na fakultete tako na graški univerzi kot

drugod po Evropi in svetu.

Znani begunci Slovensko begunsko gimnazijo so obiskovali številni znani Slovenci, med drugim torontski kardinal dr. Alojzij Ambrožič, kardinal dr. Franc Rode, ekonomist in pisatelj dr. Marko Kremžar, klasični filolog in literarni zgodovinar akademik dr. Kajetan Gantar, zdravnik dr. Ciril Rozman in drugi. Tudi mnogi drugi so kasneje v Argentini, Severni Ameriki in Avstraliji postali uspešni gospodarstveniki, zdravniki, ugledni profesorji, čeprav so se morali ob prihodu v novo domovino najprej naučiti jezika in poprijeti za vsako delo – začeli so kot čistilci, tovarniški delavci in podobno.

Posebno skrb so begunski voditelji namenjali tudi študentom. Poleg izredno kakovostnega šolstva so v taboriščih

organizirali številna strokovna predavanja, izvedli številne jezikovne in strokovne tečaje, v Peggetzu so prirajali tudi bralne večere. Poleg naštetega so razvili tudi raznoliko športno dejavnost.

Kulturno življenje Zelo bogato je bilo kulturno življenje. V vseh taboriščih so nastali pevski zbori, organizirali so t. i. gledališke krožke, uprizarjali so različne gledališke predstave in imeli številne prireditve tako za taboriščnike kot za zunanje goste. Kljub pomanjkanju papirja so izdajali svoje časopise z dnevnimi novicami, časopise, namenjene mladim, študentom, posameznim stanovom. Postavili so celo lastno taboriščno tiskarno, v kateri so tiskali številne učbenike in knjige, ki jim jih je zelo primanjkovalo. Velik poudarek so dajali tudi verskemu življenju. Poleg

rednih dnevnih maš so negovali ljudske pobožnosti, imeli procesije, v soglasju s taboriščnim vodstvom pa so organizirali tudi nekaj romanj zunaj taborišča.

Nasilje nad begunci Bolj kot stalno pomanjkanje hrane in slabe bivalne razmere je begunce pestila druga velika skrb. Jugoslovanske oblasti so ves čas pritiskale na angleško upravo, naj vrne tudi vse civiliste. V ta namen so bile organizirane celo repatriacijske komisije, ki so spodbujale taboriščnike, da bi se odločili za vrnitev v domovino. Prepričevali so jih tako z lepimi obljubami o novem življenju kot z zaslíševanjem, ustrahovanjem in racijami. Tem pritiskom so bili naklonjeni tudi Angleži. Da bi Slovence prisilili k odločitvi za Jugoslavijo, so angleške oblasti zaprle dobro urejeno taborišče v Peggetzu in sredi zime v ▶

Taborišče Spittal: Pavla Zabukovec in otroški vrtec

Prvoobhajanci v taborišču Peggetz leta 1946

Družina Us s štirinajstimi otroki v Spittalu

neogrevanih vagonih taboriščnike preselili v mnogo bolj neurejeno špitalsko taborišče. Omejevati so začeli tudi kulturno in prosvetno življenje v taboriščih, za nekaj časa so celo prepovedali begunsko gimnazijo ter izginali najbolj vidne in aktivne Slovence. Večina Slovencev se, zaznamovana z izkušnjo komunističnega nasilja med vojno in s tragičnim koncem domobrancev, kljub pritiskom ni odločila za vrnitev. Mnogi begunci so se preselili v druge evropske države, Ameriko, Avstralijo in Kanado, večina pa si je za svojo drugo domovino izbrala Argentino.

Pomemben, čeprav skoraj neznan ali pozabljen, je prispevek slovenskih povojnih beguncev pri obujanju življenja zamejskih Slovencev. Tako v Italiji kot v Avstriji so bili Slovenci po prvi svetovni vojni podvrženi močni

germanizaciji oz. italijanizaciji. Prepovedana je bila raba slovenskega jezika, ukinjene šole, prepovedano izdajanje ali branje slovenskih knjig in časopisov. Ob prihodu slovenskih beguncev v Avstrijo in Italijo pa so ti z ustanavljanjem šol, s tiskanjem slovenskih knjig znova spodbudili in omogočili kulturno in prosvetno življenje zamejcev.

Delo za preživetje O težkem, a izjemno ustvarjalnem življenju slovenskih beguncev v taboriščih v Avstriji po letu 1945 je zdaj izšla knjiga (fotomonografija) *Cvetoči klas pelina*, ki sta jo izdali založba Družina in Rafaelova družba. Knjiga obsega 295 strani, okoli tristo fotografij pa je objavljenih v enajstih poglavjih: *Novo življenje, Delo za preživetje, Zdravstvena oskrba, Prehrana, Otroci pa so rastle, Šolanje,*

Srečanje s sorodniki na mejnem prehodu na Ljubelju leta 1950

Kulturna dejavnost, Šport in skavti, Versko življenje, Obiski na Ljubelju, romanja, izleti, praznovanja ter Slovo in odhod v svet. V posamezna poglavja braleca uvedejo umetniška besedila izselejskih avtorjev. Knjiga vsebuje obširen zgodovinski oris slovenskega povojnega begunstva mag. Helene Jaklitsch. Povzetek spremne študije je preveden tudi v angleščino in španščino.

Zamolčani del zgodovine Kot je v izčrpnih študiji v knjigi *Cvetoči klas pelina* zapisala Helena Jaklitsch, je Slovenija z odhodom znatnega dela Slovencev v begunstvo izgubila politično, kulturno, prosvetno, gospodarsko elito. Na oblast so prišli tisti, ki jim v demokratičnem sistemu nikoli ne bi uspelo. V strahu, da ne bi bila njihova oblast kakorkoli

ogrožena, so del te elite pobili, tisti, ki se jim je uspelo umakniti pred njihovim nasiljem, pa so bili dolga desetletja najbolj osovražena »vrsta«. O povojni politični emigraciji se je v Sloveniji pod komunizmom pisalo le najslabše, vsa literatura in dela, ki so bila napisana in izdana v Argentini ali drugod, so bila v Sloveniji strogo prepovedana in vsak vnos take literature v državo strogo sankcioniran. Šele po demokratizaciji Slovenije smo lahko začeli odkrivati bogato kulturno in družbeno življenje naših Slovencev na tujem. Počasi pa odkrivamo tudi izredno dediščino v življenju in delu, ki so ga pokazali in ustvarjali Slovenci v povojnih taboriščih. Zamolčani del zgodovine tudi s pričujočo monografijo dobiva svoje mesto v narodovem spominu. **D**

Odhod iz Spittala leta 1951; družina učitelja Ivana Vrhovca odhaja v ZDA.

Odhod iz taborišča v Spittalu v čezmorske dežele 31. maja 1949